

Lendvai István:

A hívő és a művész

Úgy is, mint közirónak, úgy is, mint régi budai polgárnak, volna néhány megjegyzésem a városmajori plébániatemplom kérdésében kerekedett vita alkalmából. A vita maga inkább csak jogcím tisztára *elvi* fejtegetéseimhez, amelyeket minden személyi tekintettől elvonatkozva szeretnék papírra vetni, és a *Magyar Nemzet* bármelyik párton levő olvasóinak figyelmébe ajánlani.

Mindenekelőtt azt kívánom hangsúlyozni, hogy a városmajori templom esetében nem általános képzőművészeti kérdésekről van tulajdonképpen szó, hanem elsősorban és sajátosan *egyházművészeti*ekről. Még csak nem is kell kifejezetten vallási értelemben hívőnek, lelki szükségletből templomjárónak, a templomot építetők vallásán levőnek lenni ahhoz a belátáshoz, hogy a templomnak mint épületnek stílusa, a templomban elhelyezett műalkotások kérdésében nem tenghetnek túl olyan szempontok, felfogások, törekvések, amilyenek a profán világban — ha néha mégolyan sajnálatosan is — otthon vannak. A templomi művészet sokkal több alárendeltséget, magasabb értelemben vett, mert nemcsak az anyaggal adódó megköthetőséget kíván a művésztől, mint a világi. Nemcsak dogmatikai, biblikus, hagyományi tekintetben. Ha a művész és tanítványai, rajongói ezt nem érzik át, ha ennek tudata nem nyilvánul meg a templomnak szánt művészi alkotásban, akkor a hívő a maga lelki igényei nevében joggal emleget hiányérzetet, joggal emel kifogást, tekintet nélkül arra, hogy egyébként műértő-e, vagy sem, s hogy a műalkotás önmagában, a templom lelki levegőjétől és kívánalmaitól elrekesztve művészi értékű-e, vagy sem? Azok között a zeneművek között, amelyeket az egyházi zene X. Pius által kezdeményezett reformja során a katolikus templomok kórusairól kitiltottak, kétségtelenül vannak zeneileg önmagukban véte jeles alkotások. Az egyház ezt a kérdést nem is érinti, ellenben érvényesíti a maga felfogását az előadható zeneművek egyházi, templomi szellemének megítélésében.

Minden vallás minden templomának szellemével, hivatásával velejár két motívum. Az egyik az, hogy a vallás az emberi léleknek az örök, az *időfölötti* igényeit gonozza, azokat kívánja kielégíteni. Ez az emberi lélek a vallással és templommal is éppen abból akar kiemelkedni, természetfölötti magasságokba lendülni, ami a világi életben hétköznapi, léleknyomasztó és léleksebző, lélekszenyvező, az embert legmélyebb vágyaitól, képességeitől, rendeltetésétől eltérítő, ami a legtöbb vallás szerint keserves kényszerűségből megfizetett adó az ember bűnbeesésének, tökéletlenségeinek.

Már csak emiatt is egészen elhibázott dolog korszerűséget, *korszellemet* emlegetni, hozzá még programszerűen, templommal és vallással kapcsolatban. Nem szólva ugyanis arról, hogy a mai közélet eszmei zürzavara bizonyítja legjobban: mennyire önkényesen, egyénién ítélnék meg kortársak úgynevezett kor-eszméket, amelyek később esetleg nem is bizonyulnak a kor igazi irányítóinak: a templomi művészet legnagyobbjai mindig a vallásnak sub specie aeternitatis, az örök dolgokra irányuló szellemét szolgálták, s ami művészetükben *mai* szemmel nézve

korszerűségnek minősül, az nem programszerűen, előre megfontolt szándékkal mint korszerűség adódott náluk, hanem az egészséges szív működés vagy a lélekzetvételel természetességével. A vallás ma is sub specie aeternitatis akarja gonozni a lélek természetfölötti igényeit. A katolikus hívő is, a részletkérdéseket, a megoldást másokra bízva, természetesen igényli ma éppúgy, mint bármikor, már a templom külsejétől is, hogy az maga is jelezze valamiképpen a mindennapi élet zsihvásárjából, prózaiságából való kiemelkedést (ha nem épülhet is okvetlenül magaslaton, mint a középkori klastromok), s ne éppen a hétköznapi életnek azzal a szürkeségével, annak megszokott épületmotívumaival fogadja az Istenházába igyekvőket, amelyek elől azok menekülnek, legalább is elvonulnak egy időre. Ahogyan a legegyszerűbb ember is igyekszik a legkülönb ruháját, az „ünneplő“-t magára öltetni, mikor lelki tisztálkodásra indul az Istenházába, ugyanúgy ősi természetességgel vár el magától a templom külsejétől és belsejétől is valami ünnepeyesebbet, fölemelőbbet a maga Istennel való társalkodásának idejére, mint amilyen környezetben, épületekben a mindennapi élet füstös, kormos rothja végbemegy. Ha ezt nem adja meg neki a templom építészeti és egyéb képzőművészeti vonatkozásokban, akkor a hívő, éppen a templom és a művészet tiszteletétől áthatva, csalódást érez, belső elégedetlenséget és ezt a hívőtől rossz néven venni nem lehet.

De velejár a vallás és így a templom szellemével egy felsőbbrendű *közösségi* gondolat is, amely persze nem azonos semmiféle társadalmi értelmű kollektívizmussal, s amely elől a művésznek, még ha nem hívő is belsőleg, meg kell hajolnia. A hívő nem engedheti meg, nem fogadhatja el a művész egyéni önkényének, hiúságának és egyéb profán motívumainak templomi túltengését, s legkevésbé. Isten házáat engedheti megtenni tárlatok helyett egyéni szeszélyek, kísérletezések galériájának, nem engedheti kirekeszteni a műalkotásnak áhitati szempontok szerint való megítéléséből a hívek gyülekezetét, minden bizottsági döntéstől független népszavazását, amely idők során kialakul. *Ilyen* vonatkozásban, *ehhez* a szavazáshoz a legegyszerűbb hívőnek is joga van, s ha nem ítélnék is meg neki: elemi erővel kitor belőle. Nem hinném, hogy akár a legnagyobb művészek is oka volna félnie ettől a népszavazástól, sőt a legnagyobbaknak van legkevésbé. Egyetlen példával akarom ezt a meggyőződésemet támogatni.

Nem hinném például, hogy Michelangelo Pietà-szobra előtt még ne rezdülne valami a legegyszerűbb zarándok lelkében is. Akár *csak* világi, egyetemes emberi vonatkozásban fogja is fel, mint a kiszenvedett fiát sirató anya fájdalomának megragadó kifejezését, akár *csak* keresztény vonatkozásban, mint a keresztthalált halt Üdvözítő fölött kesergő fájdalmas Szűzanyát: mindenképp mélységesen a hatása alá kerül, mert mind a két vonatkozásban a nagy művészet időtlen, vagy mondjuk így: minden időkre szóló hangja száll feléje, ha egyébként százszor nem ért is szobrászművészethez, művészet-történethez, egyéb effélékhez.

De nyilván megragadja még a nemkeresztényt, a nemárját, a nemeurópaít is, ha abban lélek lakozik, s a lélek tudvalevőleg nincs kötve társadalmi álláshoz, diplomához, művészeti vagy egyéb tanulmányokhoz. Igaz, hogy Michelangelóban egygyé forrott a művészi lángelme az alázatosan hívő katolikussal, aminek jelentőségét egyházművészeti szempontból most éppúgy nem kívánom részletezni, mint ahogy természetesen nem lehet „megrendelni“ a michelangelói nagyságot. De amire ezzel az egy példával céloztam, azt bizonyára megérti mindenki.

Az pedig, aki a művészet iránt laikus ember fogalmát úgy halározza meg, hogy „laikus az, aki alázatos csodálkozás és áhitatos szeretet nélkül közeledik a műtárgyakhoz“, — legkevésbé az igazi művészeknek tesz szolgálatot. Mert ez a tétel csak egyfelől a minden jogos bírálattól, sőt attól leginkább rettegő önképzőköri nagyság, a művészeti kontár igénye lehet, másfelől a „Hódolat illet, nem bírálat“ követelményét Istentől elorzó olyan gögnek megnyilatkozása lenne, amilyenhez a legnagyobbaknak sem volna joguk. (A legnagyobbak soha nem is vallottak ilyesmit.) Igen: alázatos csodálkozásról, áhitatos szeretetről lehet szó, de azt a műalkotásnak kell *kikényszerítenie*, és ha olyan, akkor ki is kényszeríti mindenkiből, aki nem egészen tuskólélek. Goethe igazán nem volt laikus, s már 1798-ban megírta:

— A legjobb műalkotás... lenyűgözi az érzelmeket és a képzelőerőt, megfoszt bennünket önkényességünktől; a tökéletes művel nem bánhatunk kényünk-kegyünk szerint, *kénytelenek vagyunk átengedni neki önmagunkat*, hogy aztán általa *felemeljen és megjobbitva* kapjuk önmagunkat vissza.

Ha ez áll a profán művészetre, legalábbis annyira áll a templomira. A művészet iránt való alázat és áhítat elsősorban a művészt kötelezi, — s az igazi művész majd átsugározza a nézőbe is. Általában a művész soha ne álljon műve elé és ne hirdesse önmagára utalva: „Borulj le az én művészetem előtt, mert az az én művészetem, engem fejez ki“. A művészet nemcsak alkotó, ha valóban művészet, hanem közlő is, s aki csak a maga legjobb véleményét hajlandó elfogadni a maga művéről illetékes kritikának, aki csak előlegezett leborulást fogad el, semmi más! az legyen hős, ha legény a talpán: vonuljon el elefántesontornyába, alkosson magának, de *csakis* magának. Ha erre nem képes, akkor művével kényszerítse ki a befogadni képes lélekből önmagán túlra, egy felsőbbrendű világra utalva a hálálkodást azért, hogy Isten megengedte egy halandó embernek a művészi szép illetén elragadó megtestesítését.

Mindezt, ismétlem, tisztára elvi okokból és célszavakkal mondtam el. Még csak azt akarom hozzátenni: attól még lehet valaki igazi művész, hogy ez vagy az a műve nem sikerült úgy, mint a főbbi, vagy nem vált be templomi szempontból, s ez utóbbinak megállapítása komoly kritikusan jottányit sem változtat a művész egyéb, legjava alkotásai iránt való őszinte elismerésén.